

ERNST KRETSCHMER

(8 . 10 . 1888 - 8 . 2 . 1964)

*Doç. Dr. Metin ÖZEK **

Psikiatri alanında çağımızın büyük ustası Ernst Kretschmer'i, hiç beklenmedik sırada kısa süren bir peritonitis sonucu 8 şubat 1964'de kaybettik. İleri yaşına rağmen, sağlık durumu çok iyi idi; iki yıl önce ağır bir karaciğer hastalığını atlattı, yeniden çalışınağa başlamıştı; yaşantılarını derlediği «Biçimler ve Düşünler (Gestalten und Gedanken)» adlı kitabı yayınlanalı daha birkaç ay olmuştu.

* * *

Ernst Kretschmer, 8 Ekim 1888'de Güney Almanya'da Heilbronn yakınındaki Wüstenrot adlı kasabada, bir protestan teologun çocuğu olarak dünyaya geldi. Ana ve babası, daha çok felsefeci, teolog ve hekimlerin yetiştirdiği, hemen hepsi aydın kişiler olan soydan geliyor; J. Albrecht Bengel, Johannes Benz, J. G. Gmelin ve Johannes Kepler gibi bilim tarihinin ünlü adları bu arada - Ernst Kretschmer, çocukluğunun zor hatırlanır basamaklarından beri, çevresindeki aydın düşünürlerle, kişilik yapıları gelişmiş, san'at ve bilim açısından olgun insan örnekleri ile karşılaşılıyor; kendinin varolmuş taslağının (Daseinsentwurf,) ben - ideallerinin (Ich - Ideale) daha o çağdan, araştırma - inceleme - düşünme yönünde geliştiği apaçık. Geçen yüzyıldan yüzyılımıza dönerken, Orta - Avrupa uygarlığının içinde bulunduğu sosyolojik durum, eski yaşama ve toplum düzeni normlarının, bunlara bağlı olarak insanların tutum ve eylemlerinin, dünya görüşü ve davranışlarının hızlı bir değişme içinde olduğunu gösteriyordu. Endüstrinin yaptığı ilerlemeler, toplumda değişik bir yönetici katın ortaya çıkmasına, ideal sayılan kavramların, kültür ve etik normların değişmesine yol açmıştı. Kretschmer'in da baba yönünden ailesinde, böyle büyük endüstrieller, ömür sürüşleri gösterişli hısımlar, toplumdaki geçiş devrelerine has özelliklerle öne geçmiş kimseler var. Bunlarla, eski düzene bağlı kalmış, tinsel ve kültürel olgunluklarına sınımsız sarılmış bilgin kişiler, düşünmeyi - araştırımayı üstün saymışlar arasında Kretschmer çocukluğun ilkel düşün yapısı içinde, ikinci yaşam biçimini kendine örnek seçmiş. Çocukluğunun, toplumsal gelişmenin bu yoğun süresine rastlayan izlenimlerinin kendisinde daima canlı kaldığını, «sonradan, eski ve yeni yönetici katların ortaya çıkmaları, halkların yaşamının büyük çizgileri üzerinde sosyolojik ve kültürel ilintileri konusunda bazı düşüncelerin bu izlenimlerden biçimlendiğini» anlatıyor.⁽¹⁾ Bu düşüncelerden yararlanarak yaptığı araştırmalar, «büyük kültür topluluklarının olağanüstü kişiler - periodunun çoğu kere pek kısa süreli»⁽²⁾ olduğu gerçeğinden kalkarak, kişi - toplum ilgilerinin kültür felsefesi bakımından ilginç bir yönünü aydınlatmıştır.⁽³⁾

* : İstanbul Çocuk Hastanesi Nöro-Psikiyatri uzmanı.

1) Gestalten und Gedanken, 1963, Stuttgart, s. 43.

2) ibid., s. 45.

3) Geniale Menschen, 1958-Stuttgart, 5. Baskı.

E. Kretschmer yüksek öğretime felsefe ile başlıyor; iki semester okuduğu - izlediği felsefe tarihi, bilgi teorisi, edebiyat ve tarihin kendisine çok kazandırdığını, «hele bilgi teorisi konusundaki zorlu temrinlerin daha sonraki tabiat bilimsel çalışmalarında pek yararlı olduğunu; hem medikal hem de matematik - tabiat bilimsel ve hattâ filozofik yönden alışılmış düşün hatalarının önlenmesi, onlardan korunulması gereken yeni, komplike araştırma alanlarının açılmasında» kendisini desteklediğini söylüyor. ⁽¹⁾

* * *

Hekimlik öğretimini Kretschmer Tübingen Üniversitesinde almış başlıca; arada bir kaç semesterliğine Münih ve Hamburg Üniversitesi var. Hocalarının kendisine etkili olanları arasında Döderlein, Friedrich Müller, Romberg, Schottmüller ve fakat en çok Nonne ile Emil Kraepelin dikkati çekiliyor. «Emil Kraepelin o zaman Münih'li profesörlerin en ünlülerinden biriydi; hiç yorulmak bilmez, durmadan ilerleyen ve yoğunlaşmış araştırmacı çalışmaları ve geniş milletler arası etkileri vardı.» «Kraepelin devresi bütün tıp biliminde ağır basıyordu; ve sadece tabiat bilimlerine yatkın tutum içinde idi; insan için sınırsız önemi olan psikoterapi alanına tüm anlayışsız ve hatta denebilir ki düşmancasına karşıt duruyordu.» ⁽²⁾ Kraepelinin düşünce modeli, kesin sınırlanmış hastalık birimlerini nedenleri, semptom tabloları ve sürelerinin özelliği ile karakterize etmeğe çabalıyordu. Kretschmer, daha yüksek öğrenci olduğu yıllarda, Kraepelin'in dar klinik psikiatri alanında büyük sistematikci oluşunu, endoğen dediğimiz akıl - ruh bozukluklarında schizofren belirtileri (bu adı kullanmadan) mani - depression hastalığı ve neuroslar gibi öteki grublardan ayırmadaki büyük klinik görüş ustalığını kabullenmekle beraber onun etkisinden sıyrılabilmiştir. Kretschmer'in ilerdeki araştırmalarının verdiği sonuçların yayınlanması (Sensitive Beziehungswahn - 1918, «Mehrdimensionale Diagnostik» üzerine inceleme yazıları - 1918 - 1921), Kraepelin ve okulunun sert saldırılarına yol açmıştır. Bunlarda Kretschmer, klâsik psikiatrinin tam tersine, ağır deliriumlu hastalara bile psikoterapi açısından yaklaşılabilceğini, karakter - çevre ve yaşantı arasındaki ilgilere peşin yargısız sezici bir anlayış göstermek gerektiğini bildirmekle, Kraepelin'in psikozların endogen ve soyaçekimin ağır bastığına ait inanışlarına karşı durmuş oluyordu.

Ağustos 1913, Kretschmer Tübingen Üniversitesi Psikiatri Kliniğine, bir başka ünlü ruh hekiminin, Robert Gaupp, yanına asistan olmuştur. Hocasının hoşgörüsü, ileri derecede bilimsel apaçıklığı kendisinin özgür bir anlayış içinde araştırmalarını, incelemelerini geliştirmesini sağlamıştır. Klinikteki direktör yardımcılarının biri de ünlü beyin anatomu Korbinian Brodmann'dır o sıra; Kretschmer, sonradan çeşitli dürtü ve içgüdülerin beyin strüktürü ve fonksiyonları ile olan ilintilerini araştırırken, hocası Brodmann'ın kendisine sindirdiği görüş ve kavrayışdan çok yararlandığını anlatır. ⁽³⁾

Dünya savaşı patlak verdiğinde Kretschmer de askere gidiyor ve 1916'da Bad Mergentheim'de tek başına 80 yataklı bir asker hastahanesi kurmakla görevlendiriliyor; 1918'e kadar inanılmaz çalışkanlıkla bir yandan bu sinir kliniğini yönetmiş, öte yandan gündelik görgülerini, çalışmalarını bilimsel tümevarımlara

1) Gestalten und Gedanken, 1963 - Stuttgart, s. 57 - 58.

2) ibid. s. 65 - 66.

3) ibid. s. 85 - 90.

götüren araştırmalar yapmıştır. Savaş neuroslarının incelenmesi, çeşitli histeri formlarının titizlikle gözlenmesi, primer refleks reaksiyonları ile sekonder automatizmlerin sınırlanmasını, dürtü (Trieb, drive, insiyak) ve içgüdü (Instinkt, instict sevk-i tabii) mekanizmalarının alternatif etkilerinin daha iyi tanınmasını sağlamıştır. Sonradan bu görgüler, bu inceleme sonuçları ufak yazılar ¹⁾ ve önemli bir kitab ²⁾ olarak yayınlanmıştır.

1918'de Kretschmer Tübingen Üniversitesinde, schizoprenilerin oluşumunda psychogen faktörlerin önemini belirten - belki bu konuda ilk yayın denebilecek - çalışması ile habilitation yapar ³⁾ ; asistan çalıştığı kliniğe doçent ve direktör yardımcısı olur.

* * *

Kretschmer'in genel psikiatri anlayışında çok buutlu tanı görüşü (mehrdimensionelle Diagnostik) temeldir : «Her bireysel hastalık vak'ası, kendisinc katılan ve çok kere birbirinden değişik düzeylerde olan tek tek bütün kausal faktörlere ayrılmak gerekir. Komplike tabloların ortaya çıkışında (örneğin schizoprenilerde ve hezeyan doğuran oluşumlar alanındaki gibi), hem soyaçekimle ilgili (endogen) hem de ruhsal reaktif (psychogen) faktörler, bedene dışdan gelen zararlar ve metabolizma oluşumları aynı zamanda, değişik kausal değerlilikteki dinamik özelliklerle katılabilirler». Bu görüş - hele o çağ için! - sadece araştırma konusu olarak değil, çok buutlu tedaviyi gerektirmesi bakımından günlük psikiatrik eylemler yönünden de pek önemli sayılmak gerekir.

Kişilik yapısının derinliklerinde yer alan hipobulilik ve hiponoik funksion kurallarının ve funksion formüllerinin filogenetik düzeninde tek tek signal impulslerinin çözücü etkisi; primitif reaksiyonların belirmesinde bu mekanizmanın önemi, savaş histerilerinin incelenmesinden Kretschmer'in eriştiği bilimsel sonuçlardır. Beyin fiziolojisini temel alarak dürtü ve içgüdülerin polar yerleşişini; isole, lokal cerebral bağlantılı funksion şeklini, sezgi dışı eksplosionların dinamik özelliklerini bilmemiz de Kretschmer'in klinik görgülerini, patolojik morfoloji ve fizioloji araştırmalarının verileri ile bağdaştırmasının sonucu.

Kişiliğin çarpılmasına, sapmalarına kadar varan paradoks tepki biçimleri ile puberal içgüdü değişiminin oluşumu arasındaki ilgiler, pubertenin synchron ve asynchron olmasının erginin varolom yapısındaki önemi ve bunun psikiatri için, medikal antropoloji için bilinmesi Kretschmer'in verilerinden.

Konstitution biolojisini çok faktörlü bir anlayış içinde incelemenin sonuçları, Kretschmer'in en ünlü yayınında derlenmiştir: «Körperbau und Charakter» 24 baskı yapan bu kitap, her baskısında genişlemiş, değişmiş, arada geçen yılların araştırma sonuçları eklenerek yayınlanmıştır. Organizmanın bütününün funksion konstantlarının ortaya çıkartılması ile başlayan tipoloji araştırmaları, giderek funksionel organisasyonun bütün özelliklerini içine alan (psikomotilitenin kor-relatif faktörlerine, neurovegetativumun spesifik, konstitution-tipik impuls cevaplarının psikosomatik bakımından önemli kurallarına kadar...), her yeni fizioloji, morfoloji araştırmasının sonucunu kritik bir elemaden geçirip, yorumsuz, daha önceki sonuçlarla bağdaştırıp kendine ekleyen koca bir yapıt olmuştur. Konsti-

1) Über psychogene Wahnbildung bei traumatischer Hirnchwäche - 1918.

2) Hysterie, Reflex und Instinkt, Stuttgart - 1923.

3) Der sensitive Beziehungswahn. Stuttgart - 1918.

tusion Kretschmer için değiştirilemez bir fatum değildir; individuumdaki gelişmenin yönünü belirten, kişilik yapısı bütünü içinde varolan bir faktördür; sadece dış görünüşe ait oranların grublandırılması değildir konstitution araştırması; bütün biyoloji oluşumlarının ayarlanmış özelliklerinin tipolojisidir.

* * *

Bir yandan bilimsel araştırma sonuçlarının uyandırdığı geniş ilgi, öte yandan doçent olarak Tübingen Psikiatri Kliniğinde gösterdiği hocalık özelliklerinin yankıları, Kretschmer'in 1926'da Marburg Üniversitesi Psikiatri Kliniği Ordinarius'luğuna çağrılmasına yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonuna değin orada, 1946'dan emekliye ayrıldığı 1959'a kadar da Tübingen Üniversitesi Psikiatri - Neurologi Kliniğinde Ordinarius olan Kretschmer, 1933 - 45 arasında Nazi Almanyasının karanlık terör yıllarında, hareket ve etki özgürlüğü elinden alınmış, yeteneklerinin verilerini geniş çevrede duyurması engellenmiş durumda yaşadı. O çağın ileri gelenleri, ne düşünüşündeki ileri dinamizmi hoşgörebildiler ne de kendi görüşlerini (bu arada akıl - ruh hastalıklarının sadece soyaçekimle, ırkın soysuzlaşması ile açıklaması, akıl - ruh hastalarının öldürülerek topluma yük olmamalarının sağlanması gibi bilim dışı, humanisına dışı görüşler) kabullenmemesindeki başeğmezliği! Kretschmer'in bir yayınındaki şu satırların da Nazi ileri gelenlerini gocundurduğu söylenir : «Psikopatlar her zaman vardır. - Ne var ki serin zamanlarda onları bilirkşi olarak inceleriz - ve sıcak zamanlarda onlar bize hükmederler -» ¹⁾

* * *

Kretschmer'in yararlı olduğu bir başka konu da psikoterapi hareketine, «Genel Medikal Psikoterapi Derneği» başkanı olarak organisasyon sağlamasıdır. S. Freud başta olmak üzere, C. G. Jung, A. Adler, W. Steckel ve başka araştırmacılar, birbirinden değişik görüşlerle, çevrelerine kendilerine inananlar toplanmış ayrı gruplar olmaktan bu dernek dolayısıyla çıkmışlar ve ortak gelişmeye katılmışlardır. Blcüler dışında o çağın bütün psikiatri hocalarının Freud'a karşı gösterdikleri değiştirilemez bir karşı koyma ya da en azından şüpheli bir ilgisizliğin tam tersine Kretschmer, ilk asistanlık yıllarından beri Psikoanaliz ve kurucusunu önemle izlemiştir. Bunu onun, Freud'un araştırma ve kavrayış dünyasını olduğu gibi kabul lenmesi anlamına yormamak gerekir; çok sonuçları ve görüşleri, kendininkilerle bağdaştırmış, bir çoğunu da spekülatif yorumlar olarak yargılamıştır; fakat hep Freud'un kültür ve bilim alanındaki kişiliğinin önemine olumlu bir saygı göstererek.

* * *

Yönetici olarak, İkinci Dünya Savaşından sonra Marburg Üniversitesinin kurulmasında Dekan olan Kretschmer ögünülecek çalışmalar göstermiştir. «Alman Neurolog ve Psikiatrilere Derneği» nin ortaya çıkmasında, «Kriminalbilgi Derneği» nin ilk kuruluşunda Kretschmer'in bu yönetici özelliği belirir. Psikiatriyi uzak tan - yakından ilgilendiren milletler arası kongrelerin yönetimine aktif olarak katılmış, çağımızın önde gelen düşünürlerinin, sanatçılarının çoğu ile verimli ilgiler kurmuştur.

1) Geniale Menschen, Stuttgart - 1929.

Bir çok üniversiteler kendisine onursal doktorluk, doctoris honoris causa, onursal üyelik vermişlerdir; en önemlisi 1956'da, kuruluşundan beri yıllardır sadece tek araştırmacıya, Oscar Vogt'a, verilmiş olan Krepelin madalyasını milletlerarası seçicilerin oybirliği ile kazanması söylenebilir.

* * *

1959 döneminde emekliye ayrılmıştı; o zamandan beri, kendisi için 1952'de kurulan «Konstitution Araştırmaları Enstitüsünde» incelemelerini sürdürüyordu. Bu arada Milletlerarası Psikoterapi Kongresinde, Viyana - 1961, oturumun baş raporu olan tebliği son derece önemli sentezlere varan, inceleme sonuçlarını yılların görgüleri ile değerli tümevarımlarda toplamış bir yayın olarak günümüzde gitgide gelişen psikoterapi akımları arasında görünür şekilde ağır basıyor.

* * *

Ernst Kretschmer'in 200'ü aşan bilimsel yayınları arasında geniş çapta olanlar :
Der sensitive Beziehungswahn, Springer - Yayınevi - Heidelberg : İlk Baskı 1918
3. Baskı 1950
Körperbau und Charakter, Springer - Yayınevi - Heidelberg, : İlk Baskı 1921
24. Baskı 1961
Medizinische Psychologie, G. Thieme Yayınevi - Stuttgart, : İlk Baskı 1922
12. Baskı 1963
Hysterie, Reflex und Instinkt, G. Thieme - Yayınevi, Stuttgart : İlk Baskı 1923
6. Baskı 1958
Geniale Menschen, Springer Yayınevi - Heidelberg, : İlk Baskı 1929
5. Baskı 1958
Psychotherapeutische Studien, G. Thieme Yayınevi, Stuttgart 1949
Die Veranlagung zu seelischen Störungen, Springer Yayınevi, Heidelberg 1924
(F. Kehrler ile)
Die Persönlichkeit der Athletiker, G. Thieme Yayınevi - Stuttgart, 1963 (W. Enke ile)
Gestalten und Gedanken, G. Thieme Yayınevi - Stuttgart, 1963

Bu kitapları 12 yabancı dile çevrilmiş, o dillerde 46 baskı yapılmıştır.

* * *

Kretschmer'in günlük çalışmasının her bölümünde, - hastaları incelerken, ders anlatırken, yardımcılarının klinik açıklamalarını dinlerken, literatürü incelerken - kendini belli eden özelliği, önemli olanı az önemli ve önemsizden ayırmasındaki düşünce kesinliği ve sağlamlığı idi. Çok değersiz görünen bir faktörün, onun anlayış açısından nasıl önem kazandığını; birbirleriyle ilgisiz görünen bir sıra ufak belirtinin Kretschmer'in kavrayışı içinde, fonksiyonel bir integrasyonda birbirleriyle dağdaştıklarını çalışma arkadaşları hayranlıkla görürdü. Hastalarına karşı sınırsız ilgisi, sentimentalisme kaçmayan gerçek sevgisi vardı.

* * *

Mesleğinin geniş sınırları dışında Ernst Kretschmer, konuşma ve yazı dilindeki büyük stil ustalığı ile, düşündüklerini yazı ya da sözle anlatırken, en doğru - kısa ve özlü yolu bulmasındaki ustalık ile dikkati çeker. Edebiyat alanına ilgisi, sadece önemli yayınları seçici ve titiz bir şekilde izlemesiyle, güzel konuşup - yazmasıyla kalmaz; şiirle de uğraşmış, yaşantılarını ilk gençlik yıllarından son demlerine değin şiir yolu ile dile getirmiştir. Son kitabında bunun öğülmeğe değer örnekleri dolu.¹⁾ Musikiye eğilimi aile çevresinde konu ile ilgililerin çokluğu yüzünden, çocukluğundan başlar; en derin ve geniş anlamı ile musikiyi bilen insandı - Musikiyi bir kültür ve sa'nat fenomeni olarak, ruhbilim açısından değerlendirmesindeki görüş ve düşün ustalığı insanı şaşırtırdı.

Yaşadığı çağın düşün akımlarını, konvansiyonel temellerle ilgi kurarak onun kadar dikkatli ve kolay izleyen acaba var mıdır? Hiç bir konu düşünemem ki yakın - uzak kendisince ilgilenilmemiş, üstüne düşünülmemiş olsun.

* * *

Görünüşündeki alçak gönüllülük, insan sevgisi, insanca değerlere verdiği önem, art düşünlere uzak açık yüreklilik, ilk bakışta insana bunca önemli bir kişi ile karşı karşıya olduğunu düşündürmezdi. Hastalarına yaklaşışındaki kendine güven ve rahatlık imrenmeğe değerdi. Konuştuğu kimselere, yardımcıları, hastaları, tanıdıkları olsun, yeni tanıştığı konukları, öğrencileri olsun, tam güvenlik ve rahatlık içinde kendini belirtecek bir atmosfer sağlardı. 1955,de Baden - Baden Neuropsikiatri Kongresinde kendisine tanıtıldığında heyecandan nasıl titrediğimi, bir kaç cümle sonra bu ürkek tutukluğun dağılıp kaybolduğunu bugünmüş gibi hatırlarım. Yanında çalışabildiğim mutlu yıllarda bu görgüm, kendimde ve başkalarında hemen hergün yenilendi.

* * *

Alman psikiatri alanında Ernst Kretschmer'in yetiştirdiği değerler önemli yer tutar. Marburg'da ordinarusluğu sırasındaki yardımcılarından ikisi, F. Mauz (Münster/Westphalien Üniversitesi Psikiatri - Neurologi Ordinariusu) ve K. Conrad (Göttingen Üniversitesi Psikiatri - Neurologi Ordinariusu iken 1961'de öldü) çoktan kürsü sahibi oldular; gene yetiştirmelerinden Proff. G. Mall, W. Ederle, W. Th. Winkler ve W. Enke önemli psikiatri hastahanelerinin başında olarak, değişik araştırma alanlarında ilgi çekiyorlar. Proff. B. Ostertag, J. Hirschmann Tübingen'de üniversitenin özel bölümlerinin başındalar. Oğlu Wolfgang Kretschmer de bu arada olmak üzere, D. Langen, H. Steinwachs, L. Klages ve başka öğrencileri akademik titrler almış önemli araştırmacılar olarak dikkate değer.

* * *

Ernst Kretschmer, yaptığı işin sorumluluğundan yüzü ağararak yeryüzünden ayrıldı. Onun kadar çok yönlü, bilginlikle araştırmacılığı bağdaştırmış, mesleğinin alışlagelmiş sınırlarını aşmış psikiatri ustası Orta - Avrupa da yok artık. Kendisinin, daha uzun süre, yetiştirmelerinin kişiliğinde olsun, kitapları kanalı ile olsun bilim ve kültür dünyasını etkileyeceğine inanıyorum.

Bir süre yardımcılarından olmakla öğünç duyduğum büyük ustasının anısı önünde saygı ile eğilirim.

1) Gestalten und Gedanken, Stuttgart 1963, s. 59, 75, 80 vb.